

Сейтмуратова А.Ж., Мадмуратова З.Г.

**ЭНЕ ЖӨНҮНДӨ КООМДУК-ФИЛОСОФИЯЛЫК
ОЙЛОРДУН МААНИЛҮҮЛҮГҮ**

Сейтмуратова А.Ж., Мадмуратова З.Г.

**ЗНАЧИМОСТЬ СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИХ
ИДЕЙ О МАТЕРИ**

A.J. Seitmuratova, Z.G. Madmuratova

**THE IMPORTANCE OF SOCIAL-PHILOSOPHICAL
IDEAS ABOUT MOTHERS**

УДК: 101.1

Бул макала Энелер күнүнө арналат жана кыргыз элинин тарыхындагы аялдардын орду, анын барктуулугу, сый-урматы жана аны өз жайына коюп сыйлоосу жөнүндө айтылат. Балдарды тарбиялоодогу эненин орду, анын үй-бүлө, коом алдындагы ролу, эненин биздин турмушубуздагы жана диний, философиялык маанисинин, «эне» термининин азыркы учурдагы колдонулушу тууралуу жазылат. Эненин касиети, бала үчүн көргөн камкордугу, тарткан кыйынчылыктары, баладан алган ырахаты, кубанычы, экөөнүн ортосундагы чынжырлуу мамиленин сакталышы, жүрөгүнүн туташтыгы, ал тургай эне аркылуу бала дүйнө тааныйт. Патриоттуулукка тарбиялоодо да эненин салымы чон. Эненин балага болгон үмүтү, каалоосу, алкоосу, өткөн замандардан ушул кезге чейин баланы көкүрөк – көөдөнү аркылуу ырлар, оозеки бай адабиятыбыз менен тарбиялап келген. Энелер – үйдүн куту, берекеси жана тарбиячысы экендиги, энеге болгон урмат, сүйүү жалпысынан, эненин улуулугу, тендешиздиги даңазаланат. «Эне» темасынын ар кайсы мезгилдеги зарылдыгы жана актуалдуулугу жөнүндө баяндалат.

Негизги сөздөр: эне, эже, эненин кудурети, маанилүүлүк, тарбия, үй-бүлө, коом.

Эта статья посвящается матери, а также роли женщин в семье, в обществе и её место в истории кыргызского народа. Важное место занимает воспитание детей в семье, а также большое значение имеет духовное и философское направление в воспитании настоящего времени. Роль матери для детей – это радость, счастье, решение разных проблем, отношение между родителями и детьми. Большое место матери уделяется патристическому воспитанию. Отношение матери к ребенку, её желание, надежда, проходит через богатство художественной литературы, через их песни. Мама – это гордость родного дома, почет и уважение, всеобщая любовь к близким. Актуальным вопросом данной статьи является отношение матери в обществе в семье и места воспитания ребенка в истории кыргызского народа.

Ключевые слова: мать, сестра, материнская сила, значимость, воспитание, семья, общество.

The article defines the role of the mother in the family, in the society, and the place in the history of the Kyrgyz people. An important role is played by the upbringing of children in the family, and the spiritual and philosophical direction in the upbringing of the present time is of great importance. The mother's role for children is joy, happiness, different problems solved, the relationship between parents and children. A great mother's place is given to patriotic education. The mother's re-

lationship to the child, his desire, hope, passes through the richness of fiction, through their songs. Mother is the pride of her home, honor and respect, universal love for her relatives. The current issue was the mother's attitude to society in the family and the place of child upbringing in the history of the Kyrgyz people.

Key words: mother, sister, mother power, importance, upbringing, family, society.

«Апа» же «Эне» бул болгону 3 тамгадан турган керемет сөз. Ушул керемет сөздө, жөнөкөй саптардын арасында канчалаган тагдырлар, канчалаган сырлар катылган. Тагдырлар же сырлар дегени ар бир баланын энеси ар башка, ар түрдүү түс, түрдүү мүнөз. Демек, ар бир баланын энесинин ар түрдүүлүгү бул – түрдүү тагдырда, түрдүүчө сырлар менен өскөндүгүндө.

«Апа» же «Эне» айтылышы ар түрдүү, бирок мааниси бир сөздөр, диалектикалык өзгөчөлүктөргө карай апа, ал эми кээ бир аймактарда – эне. Эне деген канчалык жагымдуу, канчалык сүйкүмдүү, жүрөккө аябай жакын келип, ата-бабаларыбыздын тили экендигинен шек санагым келбейт. Ал тургай Туулгандыгы тууралуу күбөлүктө деле бажырайып, «Мать-Энеси» деп айкын, официалдуу түрдө жазылып, иш-кагаздарда колдонулуп келет. Дүйнөлүк тарыхтан бизге белгилүү болгондой, адамзат басып өткөн «алгачкы жамааттык коомдо» матриархат доору өкүм сүрүп, эне бийлигинин доору үстөмдүк кылган учур болгон. Мына ушундай варианттарга таянганда иш-кагаздарда «Мать - Энеси» деген колдонуу мыйзам ченемдүү. Эне терминин дүйнөнүн көп элдеринен кезиктиребиз.

Турмушта туу туткан тумарым, кыйшайсам түзөтүп турарым. Кырк жылы кабарсыз кетсем да, кыйкырып алдымдан чыгарым. Не деген укмуш саптар, эненин жүрөгү кандай? Ушунчалык күтүүгө, азапка чыдаган, кыйынчылыктарга белчесинен батса да, күнү-түнү уктабаган, жүрөгүнүн ар бир согуусу «балам» деп согуп, «балам» деп жашаган, өмүрүнүн ар бир суткасын, саатын, минутасын, ал тургай секундасын да «балам» деп өткөргөн аруу, тендеши жок, таза зат. Ал улуу затка башка «эч бир зат» тең келе албайт! Эне деген бир келген өмүр таржымалында не деген укмуштарды жакшылык-жамандыктарды, кыйынчылыкты, кубанууну, ак-караны, күн-түндөрдү ба-

шынан өткөрүп келип, кандай учурда болсо да «балам», «балам үчүн» деп күн кечирип, жашап келет.

«Эне сүтүн актоо – өмүр бою кутулгус карыз». (Н.Островский).

Энебизди Мекке, Мединага жөө басып, желкебизге көтөрүп барганда да, ал – эненин берген ак сүтүнүн бир күндүгүнө татыбайт – деп эл ичинде бекер айтылбайт.

Эне... Көзүңдү акырын жуумп туруп тыңшап көрүнүзчү? Анда сиз эненин үнүн угасыз. Ал сизге ушунчалык тааныш, жаныңызга жакын. Ал үн сиздин өзүңүздө жашаарын билесизби?! Аны не бир укмуш добуш менен алмаша коюу, адаштырып жиберүү да таптакыр мүмкүн эмес. Сиз бой жеткенде да, ал түгүл өзүңүз ата – эне болуп, уул – кызды тарбиялаганыңызда да, дайыма эненин үнүн, эненин колун, эненин көздөрүн, эненин кыймылын эстен чыгара албайсыз. Эне... Сен сүйлөй элек кезинде эле энең сени түшүнө алчу. Эмне кааларыңды, эмне кыларыңды, кай жериң ооруп калганын, эмнеге кубанып, эмне үчүн ыйлаганыңды, баарын, баарын билген – эне. Сени колуна көтөрүп бакты. Энең менен бирге биринчи айлана-чөйрөнү көрдүң, биринчи кадамды шилтедиң, биринчи сөздү айта алдың... Биринчи обонду – бешик ырын да, биринчи жомокту да энеңден уктуң. Чабалекей, торгой, таранчы куштарды эне аркылуу тааныдың, ар бир гүлдүн өз аты – байчечекей, кызгалдак, жылдызгүл, жоогазын экенин билдиң, деги эле эне сүтү менен, эненин тили, эненин кудурети жана касиети менен кең ааламды тааныдың.

Көчөдө кар жаап жатты. Энең колун созуп, алаканын карга тосту. Кой жүнүнөн токулган мээлейде кар эрибеди. Сен карап, дагы бир кереметти эненин колунан көрдүң. Ак мамык кар бүртүгү сенин көз алдыңда ажайып ак жылдызчага айланды. Сен жакындап карайм деп эңкейе калганыңда, өзүңдүн демине ак жылдызча ээрип кетти. Кайрадан ак жылдызчаны самап, ыйлап жибергениңде, энеңдин алаканыңдагы бир тамчы сууну көрүп, көңүлүң ачылып, алаксып түштүң да, биринчи кар бүртүгүн эненин жардамында байкай алдың. Эне дайыма сенин жаныңда болду. Дүйнө, жашоо эне менен башталган эле. Мекенге деген сүйүү да Энеге деген сүйүүдөн башталган. Балалыгыңдын ар бир күнү дайыма – жөнөкөйлүгүм жана өжөрлүгүм, капам жана кубанычым, бушаймандыгым менен жооштугум – энем менен бирге болду. Энеге болгон сүйүү өчпөстөн, жүрөктүн тереңинде сакталат экен. Энем азыр да тирүү, бирок алыста сыяктуу, өтө алыста, кол жеткис, кабар да жеткис алыста. Ал мен үчүн жылдыздар арасында, түнкү асманда жарык чачып, мага жол көрсөтүп тургансыйт. Ошол жылдыздуу аалам астанасынан энемдин үнү угулгансыйт. «Жолуң ачык да, ак болсун! Чыдамкай да, айкөл бол! Чынчыл дагы, адилет бол! Эки башка жээкти бириктирген күн желесиндей жарык шоола болгун адамдарга!» - деп кол жаңсап көрсөткөнсүйт энемдин үнү.

Мекен эмнеден башталат? Ушул суроону өзүмө берем да, өзүм жооп берүүгө аракет кыламын: Мекен эмнеден башталат. Мекен ата-энеңдин үйүнүн босого-сунан башталат. Мекен – ажайып көркөм, кучак жайгыс кең. Кайда жүрбөгүн, Мекен дайыма сени менен! Ар бир адамдын эне сыяктуу эле мекени да бирөө гана. Мекен – Эне, эр – азамат балдары менен сыймыктанат, алар үчүн кам көрүп, жардамга келет, күч – кубат берет.

Эне мээрим, ак сүтү, аруулугу эч нерсеге теңдешкис. «Энеси бар адамдар карыбайт» - деп эл оозунда бекеринен айтылбайт. Анткени, энен барда көңүл ток, маанай мыкты, жашоо шандуу, анан дагы көрктүү көрүнөт. Эне – жашоонун маңызы. Бала тарбиялаган ар бир эне же аял заты мактоого, даңктоого арзыйт. Ал гана эмес ата-эне болуп калган балдарынан да санаасы тынчыбаган апалар, балдары үчүн бардыгына даяр. Ар бир баланын ден – соолугун, өмүрүн, бактысын, аманчылыгын тилеп, басса-турса кудайга жалынган да, алкаган дагы энелер.

Байыртадан эле кыргыз эли көркөм сөз өнөрүнө бай болгондуктан, илим-билимден түшүнүгү жок, тунжураган караңгылыктан шоола издеп жүргөн мезгилде эле ырларды жаратып, чексиз бай оозеки адабиятты түзүп келгендигинде да, аларды макал-лакаптар элибиздин дүйнөгө болгон көз карашынын, кыял-жоруктарынын, салт-санаасынын, турмуш-тиричилигинин “жазылбаган” тарыхы болуп калууда да, энелердин ролу аябагандай чоң экендиги күндөлүк турмушта кезигип жана бааланып келет.

Бүгүнкү күндө коомдо зор күчкө айланган аялдар облусубуздун социалдык-экономикалык өнүгүүсүнө өздөрүнүн чоң салымдарын кошуп келүүдө. Аялдар көбүнчө коомдук турмуштун эң оор социалдык тарабындагы билим берүү, таалим-тарбия жана ден соолукту сактоо тармагында иштеп келишет. Мындан сырткары, мамлекеттик мекемелерде бейөкмөт уюмдарда, ишкердик чөйрөсүндө, фермердик – чарбалык башкаруу тармагында аялдардын катышы улам өсүп келүүдө.

2012-жылдын май айынан баштап Кыргыз Республикасынын экс-президенти Атамбаев Алмазбек Шаршеновичтин Жарлыгы менен май айынын үчүнчү жумасынын жекшемби күнүндө энелердин урматына Энелер күнү белгиленип келе жатат. Аял – Адамзат урпагынын муунун улоочу, Улуу Касиеттин ээси. Ушул Улуу Касиет

– Эне деген улуу Кудуретке айланат. Эне... Эне деген кандай гана Улуу Сөз! Тээ тырмактай кызыл эт, сары ооз балапан кезибизден көкөйгө конуп, көкүрөктө сакталып, көңүлдө жатталып калган. Эне кандай гана кереметтүү асыл, ары касиеттүү сөз!!! Мейли бөбөк, мейли наристе, мейли эресеге жеткен эр азамат, жамалына жалпы калайык калк тамшанган чүрөк болбосун, мейли төбөсү көккө тиреген кудуретке эгедер падыша – султан болсун – баары тең жалгыз гана аял, эне, сенин гана алдында тизе бүгүп, баш ийип, таазим кылат! Дал ушул жумуру жерди жарып албай, түрдүү кырсыктан, апааттан сактап,

коргоп турган аялдардын ууздай аруу, сымаптай мөлтүр, таза тилегинен, оттон таптуу пакиза мээрим – махабатынан болсо керек! Аялдар бир аалам болот, аялдар бар жашоого кызыкчылык, орозгер – тиричилик бар! Аялдарсыз адамдар дүйнөсү түрдүү ыплас-тыктан тазара албайт.

Ар бир элдин, ар бир жердин өзүнүн чөйрөсүнө, шартына жараша, жашоо тиричилигинин оор-жеңил жагдайына жараша туу туткан Энелери, бел тутуп таянаар жөлөк айымдары бар. Энелер – үйдүн куту, берекеси жана тарбиячысы! Балдарды татыктуу өстүрүп, тарбиялоодо үзүрлүү эмгек сиңирген (2015-жылдагы маалыматтар боюнча) Баткен областындагы 5 миң 145 тен ашуун Баатыр энелерибиз жана 1060 тан ашуун Эне даңкы медалы менен сыйланган апаларыбыз биздин чоң сыймыгыбызга татыктуу. Булардын катары жылдан-жылга толукталат деп ойлоймун. Жараткан аялзатына дүйнөнү көрккө бөлөй турган, турмуштун маани-мазмунун арттыра турган сүйүүнүн жана боорукерликтин улуу күчүн ыйгарган

жөндөмдүүлүктү тартуу кылган – энелер. Энелер бар болгон үчүн дүйнө кооз, жашоо керемет, турмуш шаңдуу. Аялзатынын акылмандыгы, улуулугу, сулуулугу, асылдыгы, назиктиги – баарыбыздын көркүбүз жана сыймыгыбыз! Улуу салтты урматтап мээримдүү энелер, асылзаада аялзаты жөнүндө эң жакшы сөздөрдү айтып түгөтүү мүмкүн эмес. Биздин элибиздин келечеги кең, бактысы бар, анткени биздин энелерибиз мекендин, коомдун жана ар бир эр азаматтын жан шериги, баарыбызга жаңган шамчырак болуп, өмүрүбүздү узартып, көңүлүбүздү көкөлөтүп жүрө берсин!

Адабияттар:

1. Кыргыз туусу газетасы, №39. 15.05.2015-ж.
2. Жаны муун №5 маалымат баракчасы.
3. Баткен таңы газетасы, №9. 06.03.2017-ж.
4. Супер инфо коомдук эркин гезит, №174. 30.11.2017-ж.
5. Карыбекова З. Сүлүктүлүк нускайымдар (көркөм баяндама). - Сүлүктү, 2003.

Рецензент: к.и.н., доцент Курбанов.А.Д.